

Důvěra v demokracii v ČR

/ Publikováno
16. 4. 2021

// Autoři
PAQ Research
Daniel Prokop a Jakub Komárek

The logo for PAQ Research, featuring the letters 'PAQ' in a bold, yellow, sans-serif font, with 'RESEARCH' in a smaller, white, sans-serif font below it. The logo is positioned within a thin yellow arc that curves across the bottom right of the page.

PAQ
RESEARCH

Obsah

<u>Jak je na tom Česká republika s důvěrou v demokracii a co jí ovlivňuje?</u>	<u>1</u>
<u>Vývoj důvěry v demokracii v ČR + evropský kontext</u>	<u>3</u>
<u>Determinanty důvěry v demokracii v ČR</u>	<u>7</u>
<u>Institucionální faktory – zamyšlení</u>	<u>14</u>
<u>Seznam literatury</u>	<u>15</u>

Jak je na tom Česká
republika s důvěrou
v demokracii a co jí
ovlivňuje?

Shrnutí

Důvěra v demokracii v ČR výrazně závisí na ekonomickém cyklu – i proto až do koronavirové krize stoupala a v roce 2019 a 2020 byla výrazně vyšší než v po-krizových letech 2012 a 2013. V různých evropských průzkumech je důvěra v demokracii v ČR průměrná či podprůměrná – podle toho, kdy se konaly a jakou skupinu respondentů silněji oslovují.

Analýza dat výzkumu Rozdělení svobodou – Česká společnost po 30 letech (2019) ukazuje, že **důvěra v demokracii** je výrazně závislá na kvalitě života, tedy na společenských kapitálech a zkušenosti se sociálními problémy. Detailnější regresní analýza pak identifikuje, že nejsilněji postoj, že demokracie je nejlepší možné politické zřízení, závisí na **lidském kapitálu** – tedy na ICT a jazykových dovednostech, které zaručují uplatnitelnost v moderním měnícím se světě. Silně závislá je ale také na **ekonomickém postavení** (příjem a majetek) a do jisté míry na **sociálním kapitálu** (síla známostí).

I při kontrole všech těchto faktorů či regionu je důvěra v demokracii výrazně **nižší mezi lidmi, kteří zažili sociální problémy** – zejména nezaměstnanost, ale také exekuce, ztráta bydlení apod. – jejichž efekt se kumuluje. Do důvěry ale také zřejmě **vstupuje přenos hodnot v rámci rodin** – i při očištění efektu vlastního postavení totiž závisí na vzdělání rodičů. Alarmující je, že mezi jinak stejně situovanými lidmi demokracii **méně důvěřují mladí**.

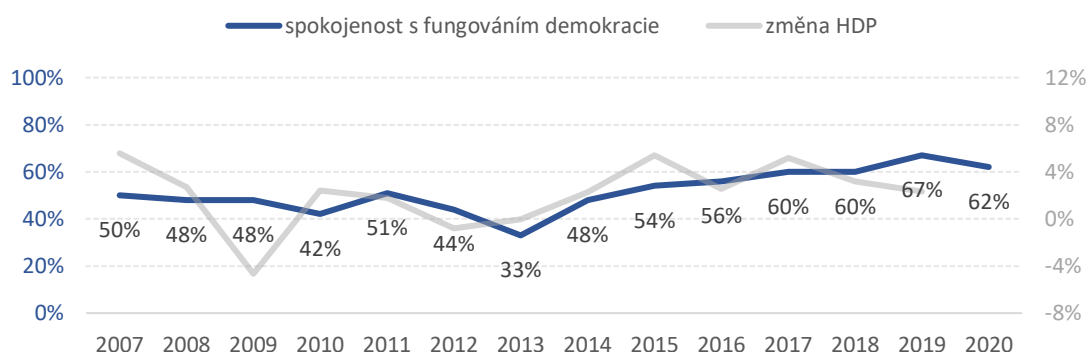
Důvěra může mít další faktory (např. mediální zdroje), ale naše analýza naznačuje, že jedním z klíčových faktorů jsou **regionální nerovnosti** projevující se do osobní kvality života a zejména **vzdělávání a jeho efekt na lidský, sociální a ekonomický kapitál** občanů ČR.

Analýzy dalších politologů a sociologů ovšem ukazují, že efekt na důvěru v demokracii v post-komunistické Evropě může mít i **kvalita práce institucí, míra klientelismu, schopnost států pracovat s narůstajícími nerovnostmi – tedy faktory, které skutečně souvisí s efektivitou a legitimitou demokracie**, nejen s jejím vnímáním. Další důvody mohou být historické a souviset s obecně nižší obecnou sociální důvěrou v post-komunistických státech, z které těžily bývalé nedemokratické režimy a využívají je i narativy post-transformační politiky.

Vývoj důvěry v demokracii v ČR + evropský kontext

Jak vyplývá z grafu 1, spokojenost s fungováním demokracie u nás měla závislý vztah na ekonomickém společenském blahobytu (korelační koeficient na škále 0 = žádná souvislost, 1 = totožný vývoj, je 0,42). Jelikož ekonomický vývoj u nás po finanční krizi 2008 měl podobu dvojité recese, často přirovnávané k velkému písmenu W, i spokojenost s fungováním demokracie u nás za posledních 13 let měla dvě období s klesajícím trendem (po letech 2007 a 2011), která souvisí s tehdejšími ekonomickými obtížemi. Nicméně po absolutním minimu ve sledovaném období v roce 2013, kdy spokojen s fungováním demokracie u nás byl pouze každý třetí občan, během následné konjunktury růst spokojenosti přetrval až do roku 2019, kdy spokojeny s fungováním demokracie u nás byly dvě třetiny obyvatelstva.

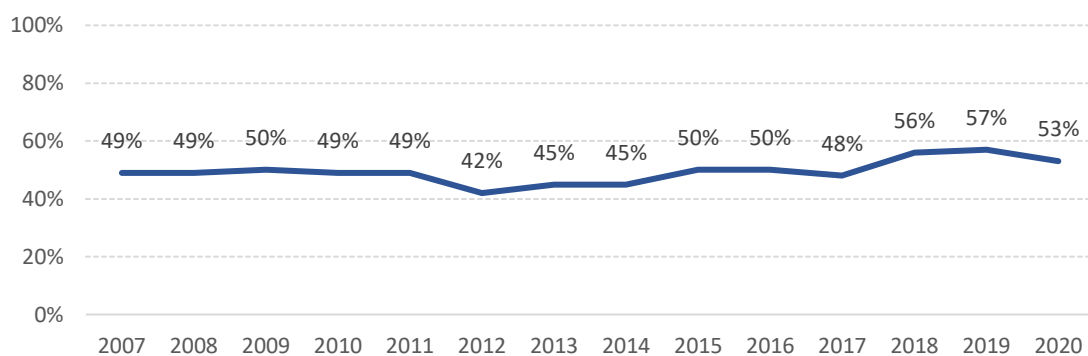
Graf 1: Spokojenost s fungováním demokracie v ČR

zdroj: CVVM SOÚ AV ČR & World Bank Data

Graf 2 nabízí velmi podobný obrázek na spokojenost s demokracií u nás, neboť ukazuje, jaký podíl obyvatelstva souhlasí s výrokem, že „demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády“. V této otázce byla česká populace stabilnější a dá se říci, že přibližně každý druhý Čech souhlasí s tímto výrokem. Přesto lze sledovat podobné trendy jako v předchozí otázce, 7% propad po roce 2011, růst do roku 2019 a pokles v roce 2020. Data byla sbírána vždy v měsíci únoru.

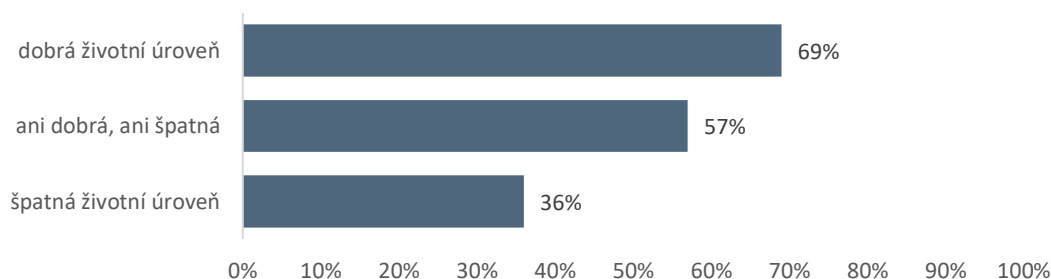
Graf 2: Postoj k demokratickému režimu – podíl občanů souhlasících s výrokem „Demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády.“

zdroj: CVVM SOÚ AV ČR

Graf 3 dále odhaluje souvislost mezi spokojeností s demokracií a materiálním blahobytem, tentokrát v rámci společnosti. **Zatímco 69 % lidí, kteří hodnotí svoji životní úroveň jako „dobrou“, bylo spokojeno s fungováním demokracie v ČR, pouhých 36 % lidí, kteří hodnotí svoji životní úroveň jako „špatnou“, bylo spokojeno s fungováním demokracie v ČR.**

Graf 3: Podíl občanů spokojených s fungováním demokracie v ČR podle životní úrovně v ČR

zdroj: CVVM SOÚ AV ČR

Dále CVVM shrnuje „kromě dotázaných s dobrou životní úrovní vlastní domácnosti častěji vyjádřili spokojenost lidé s vysokoškolským vzděláním, spokojeni s politickou situací, důvěřující vládě, respondenti hlásící se na škále politické orientace k pravici či pravému středu a voliči ANO.“ **Nespokojenost s tím, jak v naší zemi funguje demokracie**, kromě lidí, kteří označili životní úroveň svoji domácnosti jako špatnou, se častěji vyjádřili také oslovení, kteří se na škále politické orientace řadí jednoznačně nalevo, respondenti se základním vzděláním, ti, co nedůvěřují vládě, voliči KSČM a Trikolóry a respondenti, kteří by se případných voleb do Poslanecké sněmovny rozhodně nezúčastnili.“¹

Vývoj důvěry v jednotlivé demokratické instituce můžeme zkoumat pomocí časových řad CVVM dostupných na odkaze <https://cvvmapp.soc.cas.cz/>.

¹ Názory české veřejnosti na fungování demokracie a nedemokratické alternativy politického systému – únor 2020, CVVM, 2020

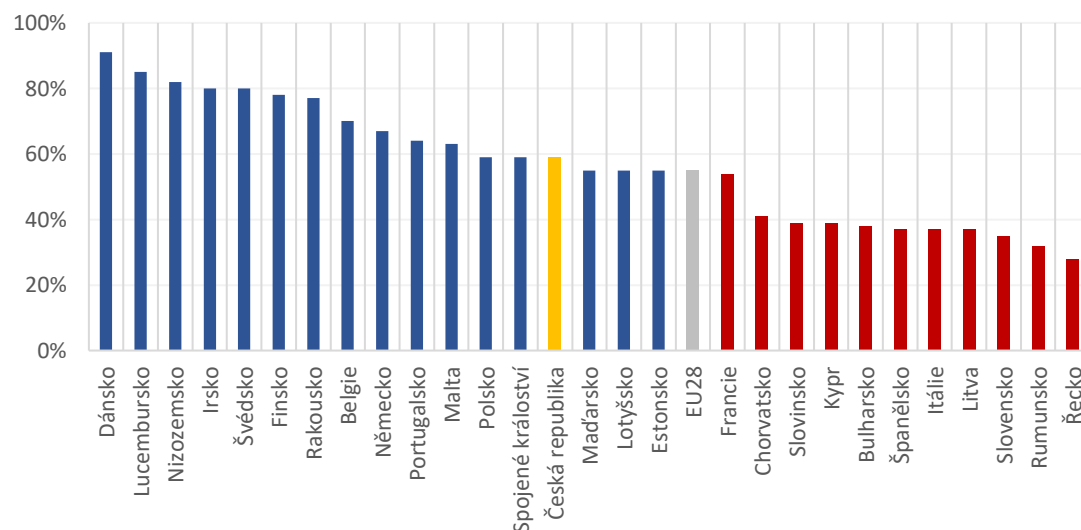
Od roku 2010 lze sledovat, že takřka až dodnes větší podíl obyvatelstva vyjadřoval nedůvěru vůči vládě ČR než důvěru. Maximální rozptyl nastal v prosinci 2012, kdy vládě důvěřovalo 13 % a nedůvěřovalo 86 % obyvatel. Naopak s příchodem Sobotkovy vlády důvěra ve vládu stoupla až k 49 %, od té doby však opět pomalu klesala a v září 2020 projevovalo důvěru 43 % a nedůvěru 52 %.

V otázce důvěry v **prezidenta** ČR se od roku 2012 společnost dělí na dvě poloviny. V září důvěřovalo prezidentovi 47 % a nedůvěřovalo 50 %. **Negativní trend má též důvěra v tisk.** Od roku 2005, kdy důvěřovalo tisku 63 %, klesá důvěra v tisk a v září 2020 důvěřovalo tisku pouze 35 % a nedůvěřovalo 60 %. Obdobně od roku 2012 **klesá důvěra v neziskové organizace** a v září 2020 důvěřovalo neziskovým organizacím 33 % a nedůvěřovalo 59 %. Naopak opačný trend zaznamenal vývoj důvěry v **soudy**, jimž od roku 2014 stabilně důvěřuje více lidí, než nedůvěřuje, v září 2020 důvěřovalo soudům 56 % a nedůvěřovalo 40 %.

Graf 4a a 4b nabízí pohled na důvěru v demokracii v evropském kontextu. Česká republika se podle dat Eurobarometru řadí v rámci osmadvacítky k zemím s nadprůměrnou důvěrou v demokracii a v roce 2018 patřila ČR 14. příčka. V roce 2014 byla ale ve výzkumu ISSP mezi zeměmi s nejnižší důvěrou v demokracii. Částečným vysvětlením této nesrovnalosti může být tuzemský vývoj mezi lety 2014 a 2018 (viz graf 1).

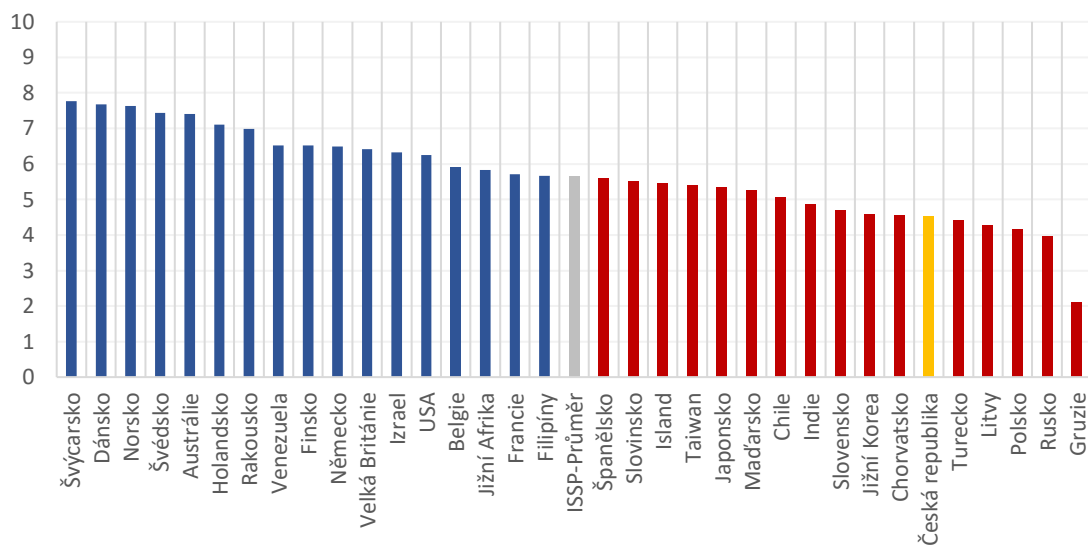
Stabilně lze pozorovat, že nízká důvěra v demokracii panovala v zemích bývalého východního bloku a v zemích postižených eurokrizí (Řecko, Itálie, Španělsko, Francie), naopak vysoká důvěra byla tradičně ve skandinávských zemích a zemích Beneluxu.

Graf 4a: Podíl občanů spokojených s fungováním demokracie v jejich zemi

zdroj: Eurobarometer 2018 89.2, QA.25a

Graf 4b. Jak hodnotíte fungování demokracie ve Vaší zemi (na škále 0 velmi špatné - 10 velmi dobré)

zdroj: ISSP 2014

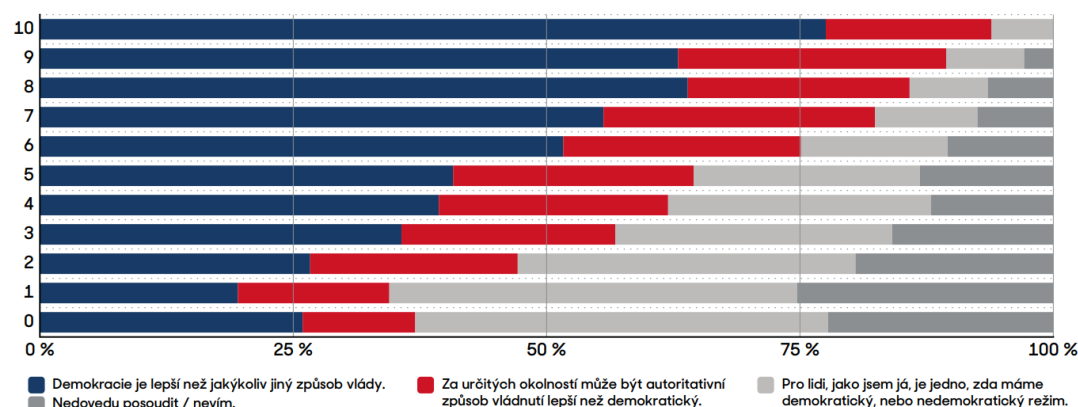
Determinanty důvěry v demokracii v ČR

Předchozí kapitola nastínila, že důvěra v demokracii je závislá na blahobytu (i) v čase, (ii) v mezinárodním srovnání a (iii) v rámci jedné společnosti v jednu chvíli. Tato kapitola má za cíl dále prozkoumat determinanty důvěry v demokracii v rámci české společnosti. Pro tento účel využijeme data z projektu „Rozdělení svobodou“² z roku 2019. Zde jsme vytvořili index kvality života od 0 do 10 založený na šesti druzích kapitálů a případnou nedávnou zkušeností s exekucí, nezaměstnaností, problémy s bydlením a rozvodem a/či rozpadem domácnosti. V případě kapitálů se jedná o dva druhy ekonomického kapitálů (příjem a majetek), dva druhy sociálního kapitálu (rozsah a prestiž sociální sítě a podpora v blízkém okolí), lidský kapitál měřený pomocí znalosti jazyků a informačních technologií a kulturní kapitál měřený formami kulturních aktivit.

Můžeme použít tento index, abychom ještě jednou objasnili, zda a jak moc závisí důvěra v demokracii na kvalitě života. Na grafu 5 vidíme, že respondenti, kteří mají všech šest zmíněných společenských kapitálů nadprůměrných a nezažili žádný ze zmíněných sociálních problémů (celková známka 10) ve více než 75 % případů říkají, že demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády. U respondentů s indexem kvality života mezi 6 – 9 body to je většina lidí. U respondentů s indexem kvality života mezi 0 – 2 body, kteří většinou nemají žádný z kapitálů nadprůměrný a navíc zažili některé sociální problémy, to je jen okolo 25 %. Již toto jednoduché třídní dělení ukazuje, že **důvěra v demokracii je silně závislá na společenském postavení a kvalitě života.**

Graf 7: Postoj k demokracii – dle indexu individuální kvality života (0–10)

Zdroj: PAQ Research

Abychom zjistili, které indikátory jsou klíčové pro tuto závislost, vytvořili jsme logistický regresní model, ve kterém zkoumáme, jak jednotlivé indikátory zvyšují pravděpodobnost, že respondent odpoví „demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády“. Kromě jednotlivých kapitálů popsaných

² Prokop, D., Tabery, P., Buchtík, M., Dvořák, T. a Pilnáček, M. (2019). Rozdělení svobodou, Česká společnost po 30 letech.

výše, zkoumáme i efekt věku, počet sociálních problémů, nejvyššího vzdělání rodiče, a zda respondent bydlí v Praze či ne.

Regresní analýza zkoumá souvislost proměnných s pravděpodobností, že respondent bude považovat demokracii za nejlepší způsob vlády. Kontroluje přitom efekt všech dalších proměnných. Odpovídá tedy například na otázku, jak se mění důvěra v demokracii v závislosti na ekonomickém postavení (příjmu), pokud všechny ostatní faktory jako věk, neekonomické kapitály, vzdělání rodičů a zkušenost se sociálními problémy zafixujeme. Očišťuje tedy efekt jednotlivých faktorů od dalších vlivů.

Síla efektu je měřena pomocí tzv. poměru šancí (odds ratio). Šance (odds) ukazuje poměr mezi pravděpodobností, že daný typ respondenta bude a nebude označovat demokracii za nejlepší systém vlády. Pokud je u některého typu respondenta definovaného věkem, strukturou kapitálů, vzděláním rodičů apod. pravděpodobnost 50 %, že důvěřuje demokracii, je šance rovná 1:

$$\text{šance} = p / (p-1) = 50 \% / 50 \% = 1$$

Když říkáme, že vyšší hodnota některého kapitálu souvisí s 2krát větší šancí důvěry v demokracii, znamená to, že náš typ respondenta s výchozí pravděpodobností 50 % (šance 1) bude mít při zvýšení daného kapitálu pravděpodobnost 66,6 % (šance = 2 = 66,6 / 33,3).

Graf 5 shrnuje výsledky naší logistické regresní analýzy. Bod ukazuje odhad naší regresní analýzy a úsečka ukazuje rozmezí 95 % intervalu spolehlivosti. Efekt jednotlivých faktorů je měřen pomocí toho, jak mění šanci, že respondent bude důvěřovat demokracii. Pokud je vyšší než jedna, zvyšuje se šance, že respondent odpoví „demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády“. Pokud je nižší než jedna, šance se snižuje.³ Jaké faktory tedy mají klíčový efekt?

Ekonomický kapitál – role příjmu a majetku

Dle předpokladu, oba druhy ekonomického kapitálu – příjem i majetek – mají pozitivní efekt na důvěru v demokracii. Efekt u obou druhů ekonomického kapitálu je obdobně silný. Respondent z domácnosti v horní pětině podle příjmu má zhruba 1,5krát větší šanci, že bude důvěřovat demokracii, a to i když všechny další faktory jsou stejné. Podobné platí pro majetek.

Ekonomické zajištění není jediným a nejdůležitějším faktorem důvěry, ale je podstatné. Ukazuje se, že kromě příjmu má pozitivní efekt i majetkové zajištění. To je klíčové, protože nerovnosti

³ V případě, že konstanta naší analýzy je 0,2, znamená to, že člověk v nejnižší pětině ve všech kapitálech, ve věku 18 let, jehož rodič má nejvyšší dosažené vzdělání na úrovni ZŠ, nežijící Praze a bez sociálních problémů, je u něj 20 % pravděpodobnost, že odpoví „demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády“. Jinými slovy 2 z 10 lidí s takovouto charakteristikou odpoví „demokracie je lepší než jakýkoliv jiný způsob vlády“.

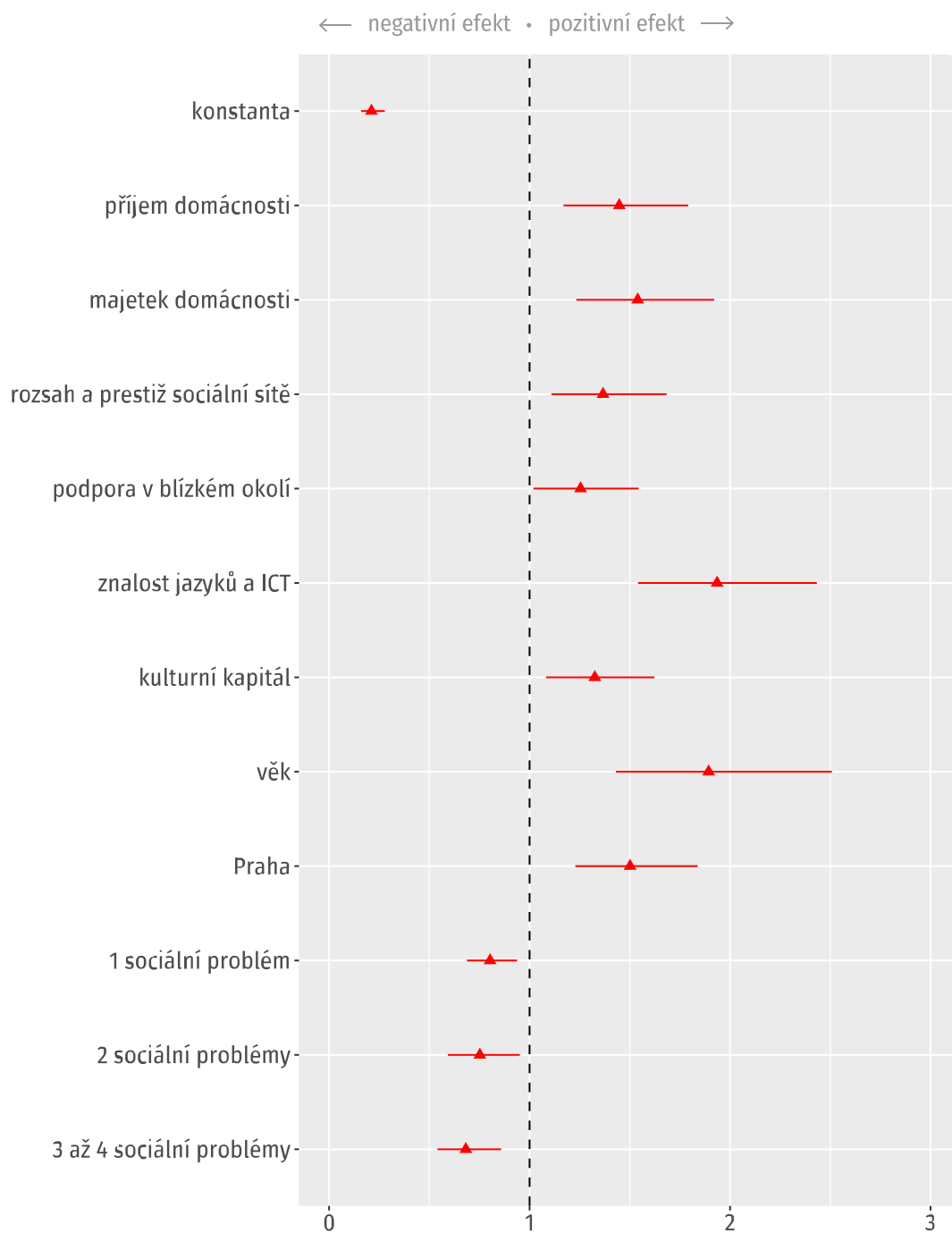
v nemovitém majetku jsou v České republice výrazně vyšší než příjmové, dědí se mezi generacemi, a i mladé generace silně určují míru životní jistoty a prosperity.

Sociální kapitál – kontakty a podpora

Oba druhy sociálního kapitálu mají pozitivní efekt na důvěru v demokracii. Efekt u obou druhů sociálního kapitálu je obdobně silný, je ale při očištění efektu dalších faktorů nižší než u ekonomických kapitálů. Respondent v horní pětině sociálního kapitálu má asi 1,3krát vyšší šanci důvěřovat demokracii než respondenti s malým sociálním kapitálem.

Připomeňme, že první typ tzv. dostupného sociálního kapitálu je měřený tím, příslušníky, jakých profesí respondent zná. Druhý typ tzv. aktivizovaného sociálního kapitálu je míra podpory z nejbližšího okolí v osobních, rodinných či finančních věcech. Důvěra v demokracii závisí i na těchto typech kontaktů a sociální síti respondenta. Dostupný sociální kapitál (sociální síť) je přítom v Česku stejně jako příjem či majetek do jisté míry výsledkem vzdělávání – lidé, kteří projdou lepšími školami mají nejen vyšší příjem, ale také lepší společenské kontakty. Aktivizovaný sociální kapitál (podpora) pak hodně závisí i na míře komunitního života – například je vyšší v místech s vyšší spolkovou činností a religiozitou (církevní komunita). **Sociální kapitál souvisí s pocitem, že člověk je aktivní součástí společnosti a může ovlivňovat dění kolem sebe a jako druh neekonomického zdroje také může také snižovat obavy z budoucnosti. Mimo jiné proto souvisí s důvěrou v demokracii.**

Graf 5: Souvislost jednotlivých indikátorů s důvěrou v demokracii

zdroj: Rozdělení svobodou, Česká společnost po 30 letech, 2019

Lidský kapitál

Lidský kapitál má ze všech kapítalů největší pozitivní efekt na důvěru v demokracii. Lidé z horní pětiny lidského kapitálu mají 2,3krát vyšší šanci bezpodmínečné důvěry v demokracii než lidé ze spodní pětiny, a to i pokud jsou ze všech ostatních hledisek (věk, ekonomické a další postavení, zkušenost se sociálními problémy atd.) srovnatelní – tedy při kontrole těchto faktorů.

Lidský kapitál měříme mírou ICT a jazykových dovedností. To, že i při kontrole ekonomického postavení, věku, regionu, zkušenosti se sociálními problémy apod. souvisí s důvěrou v demokracii, lze vykládat jako efekt vzdělání. Lidský kapitál ale může také vytvářet lepší očekávání od budoucnosti a podoby demokracie v globalizované a digitalizované společnosti a redukovat nejistotu (viz Giddens či koncept intolerance nejistoty v psychologii).

Lidský kapitál podléhá přenosu mezi generacemi v rámci rodiny. Jelikož ho měříme ICT a jazykovými znalostmi, úzce souvisí s věkem. My ale v naší analýze kontrolujeme efekt vzdělání rodičů (tedy do velké míry i efekt vzdělanosti rodiny) a věk respondenta. Ukazuje se tedy, že lidé, kteří pocházejí z jinak srovnatelných rodin, stejného věku a dosáhnou stejného ekonomického postavení apod., mají velmi rozdílnou důvěru v demokracii podle toho, zda disponují novými typy kompetencí.

Lidský kapitál získávaný nad rámec rodiny je do velké míry produktem vzdělání. I zde se tedy ukazuje, jak velké polarizační následky mohou mít velké nerovnosti ve vzdělávání – tedy velké rozdíly v kvalitě výuky a využívání ICT a výuky jazyků na různých základních a středních školách.

Kulturní kapitál

Kulturní kapitál má pozitivní efekt na důvěru v demokracii na úrovni sociálních kapítalů. Jde o míru kulturní aktivity respondentů. Zde je klíčové, že kromě individuálních preferencí a třídních je kulturní kapitál ovlivněn také možností respondentů participovat na kultuře vlastní společnosti – tedy například regionálními podmínkami.

Zkušenost se sociálním problémy

I mezi jinak stejnými respondenty s důvěrou v demokracii výrazně souvisí zkušenost se sociální problémy – nezaměstnaností, exekucemi, ztrátou bydlení a rozvody. S narůstajícím počtem problémů, které respondent zažil, je nedůvěra větší. Jejich efekt je tedy

kumulativní. Respondent, který zažil 3-4 z těchto problémů má výrazně vyšší nedůvěru v demokracii než člověk, který zažil jeden. Ten má ale vyšší nedůvěru než člověk, které tyto problémy vůbec nezažil.

Klíčové přitom je, že zkušenost se sociálními problémy hraje roli, i mezi lidmi, kteří jsou jinak ve zcela stejném společenském postavení, stejného věku a pocházejí ze stejně vzdělaných rodin.

V rámci sociálních problémů má největší negativní efekt dlouhodobá nezaměstnanost.

U respondentů, kteří ji nezažil, pak mají efekt i exekuce – a to při kontrole sociálního, lidského a kulturního kapitálu, věku, vzdělání rodičů a regionu (snížený ekonomický kapitál je výsledkem exekucí a vymaže jejich efekt).

Sociodemografie – věk, nejvyšší vzdělání rodiče a Praha

Důvěra v demokracii souvisí s věkem. Dá se říci, že u všech věkových kategorií pod 45 let je efekt negativní, až u věkových kategorií 55-75 let je efekt pozitivní. Toto zjištění neodpovídá narativu o více autoritářském naladění starší generace voličů. Jedním z důvodů je to, že nespokojenost části starší generace voličů je dána jejich sociálním postavením a nízkými ekonomickými i dalšími kapitály. Když tyto faktory kontrolujeme, má věk spíše pozitivní efekt. Jinými slovy mezi lidmi se stejným ekonomickým zázemím, sociálním, lidským a kulturním kapitálem a zkušenostmi se sociálními problémy bude demokracii spíše důvěřovat ten starší.

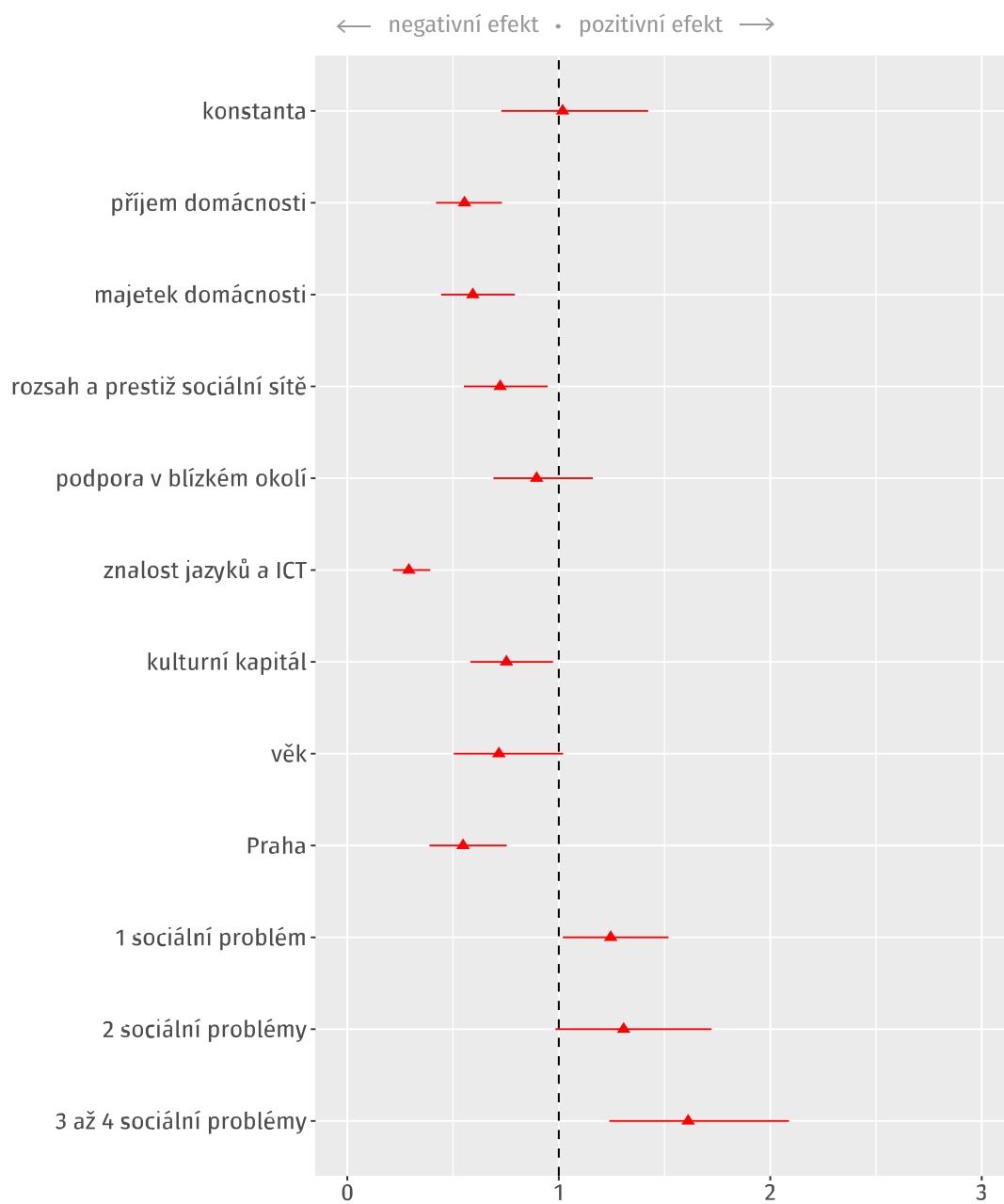
Dále jsme zkoumali, zda je důležité i rodinné vzdělanostní zázemí pro postoj k demokracii. Efekt vzdělání rodičů hraje roli i mezi jinak zcela shodnými respondenty. **Část hodnot a postojů vůči demokracii se tedy zřejmě přenáší v rámci rodin a není závislá na společenském postavení,** jakkoli to také důvěru v demokracii dále ovlivňuje.

I přes kontrolu šesti druhů kapitálu, věku, nejvyššího vzdělání rodičů, počtu sociálních problémů, **respondent v Praze má vyšší pravděpodobnost, že bude důvěřovat demokratickému systému než respondent mimo Prahu.**

Souvislost jednotlivých indikátorů s lhostejností k režimu

Opačný obrázek nabízí graf 6, který zobrazuje efekt jednotlivých indikátorů na šanci, že respondentovi bude jedno, v jakém režimu se nachází, tedy tu odpověď, která procentuálně stoupá spolu s tím, jak subjektivní kvalita života klesá (viz graf 7 výše). Nejsilnější „pozitivní efekt“ mají sociální problémy, naopak lidský kapitál a bydliště v Praze významně snižují riziko, že respondent bude lhostejný k režimu.

Graf 6: Souvislost jednotlivých indikátorů s lhostejností k režimu

zdroj: Rozdělení svobodou, Česká společnost po 30 letech, 2019

Institucionální faktory – zamyšlení

Důvěru v demokracii lze definovat jako víru v to, že demokratické instituce jsou motivované a schopné jednat v zájmu jednotlivců. Rozdělení rolí demokratických institucí na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní totiž staví zájmy jednotlivých institucionálních aktérů do konfliktu a umožňuje tak usměrnění „nedůvěry“ do institucionální formy. Jednotlivec pak ve sporu s dalším jednotlivcem či institucí se v případě důvěry může spolehnout, že bude mít možnost hájit své zájmy v rámci institucionálního procesu podle předvídatelných pravidel a případně některá instituce mu v tom bude nápomocná či dokonce bude hájit jeho zájmy za něj. Nutně tedy důvěra v demokracii je spojena s institucionální důvěrou.⁴

V případě, kdy jedinci ztrácejí víru, že instituce chrání jejich zájmy jako v případě zachraňování finančních institucí pomocí veřejných rozpočtů, strukturální nezaměstnanosti či naopak rapidním nárůstem nezaměstnanosti v souvislosti s globalizací a kontextu narůstající příjmové nerovnosti, anebo soustavném mediálním obrazu, ve kterém vzdálené elity využívají instituce primárně pro svůj prospěch, demokracie ztrácí na své přitažlivosti. Navíc po ekonomické transformaci Číny v posledních desetiletích demokracie ztratily monopol na příslib zvyšování životních standardů.⁵

Důvěra v demokracii v České republice má však i svá specifika, která souvisí s minulostí socialistického totalitního režimu. Natalia Letki, polská socioložka a politoložka, dělí důvěru na dvě podkategorie. První, kterou nazývá *specifickou*, se utváří pomocí známosti a předvídatelnosti, která vychází z opakovaného společného jednání. Druhá, kterou nazývá *obecnou*, naopak umožňuje důvěřovat neznámým, jinakým aktérům na základně společného prostředí, ve kterém se lze spoléhat na psané i nepsané formy.

Jelikož v zájmu jakékoliv autoritářské vlády je snižovat *obecnou* důvěru, která by umožnila neznámým aktérům vytvořit konkurenční strukturu moci, režimy východního bloku ji soustavně potlačovaly. V prostředí s nízkou *obecnou* důvěrou bylo pak nutné pro kooperativní jednání budovat si *specifickou* důvěru jak mezi občany, tak mezi vládoucí třídou. S příchodem demokracie pak tento léta zakotvený systém ostrůvků hustých osobních vazeb, které si navzájem nedůvěřují, přetrvával. S nízkou *obecnou* důvěrou souvisí nízká důvěra ve státní aparát, nízká politická a občanská angažovanost, šedá ekonomika, korupce, klientelismus a etnická segregace, která se u nás projevuje strukturální diskriminací Romů. Zajímavé je, že tato *obecná* nedůvěra se neprojevuje jen zespoda nahoru, ale též shora dolů. Státní aparát, ostrov osobních vazeb, má nízkou důvěru ve své občany a odebírá jim potenciální možnosti k vyšší participaci.

Fakt, že tento stav nízké *obecné* důvěry u nás přetrvával, podporují výše zmíněná data CVVM, která ukazují obrovský rozdíl v důvěře například v neziskové organizaci mezi nejmladší a nejstarší věkovou kategorií. Zatímco 64 % obyvatel ve věkové kategorii 65+ nedůvěřuje neziskovému

⁴ Warren, M. (2018). Trust and Democracy, v The Oxford Handbook of Social and Political Trust. Oxford University Press.

⁵ The Economist, (2014). What's gone wrong with democracy.

organizacím, ve věkové kategorii 15–19 let je to jen 33 %. Podobný rozdíl lze sledovat i u jiných institucí.

Příchod demokracie ve střední a východní Evropě též znamenal nástup neoliberální ideologie a s ní související ekonomické transformace. Budování institucionální důvěry se prokázalo obzvlášť obtížné v prostředí vzrůstající příjmové a majetkové nerovnosti, zvyšující se sociální a ekonomické nejistoty a politické soutěže, ve které je často výhodné obracet jednotlivé ostrůvky *specifických* vazeb založených na stejnosti (třídních, geografických, demografických, národnostních, aj.) proti sobě za účelem mobilizace elektorátu a zisku politických bodů. Novým demokraciím tak hrozí riziko, že nepřekročí stádium ostrůvků *specifické* důvěry, opakovaná zklamání z fungování institucí podvrátí důvěru potřebnou pro budování demokratických institucí a ve výsledku odejmou počáteční legitimitu nového režimu.

Seznam literatury

CVVM. (2020). **Názory české veřejnosti na fungování demokracie a nedemokratické alternativy politického systému** – únor 2020. Dostupné na https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5155/f9/pd200305.pdf

Eurobarometer (EP). (2018). **Democracy on the Move – One year to Go.** (str. 43) Dostupné na <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2018/eurobarometer-2018-democracy-on-the-move/report/en-one-year-before-2019-eurobarometer-report.pdf>

Letki, N. (2018). Warren, M. (2018). **Trust and Democracy**, v The Oxford Handbook of Social and Political Trust. Oxford University Press.

Prokop, D. (2019). **Lokální a individuální kvalita života a její souvislost s postoji a společenskou důvěrou.** v Kam kráčíš, Česko 2019. Aspen Institute. Dostupné na https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/aspeninstitutece.org/uploads/2019/12/KKC2019_book_CZ_web.pdf

Prokop, D., Tabery, P., Buchtík, M., Dvořák, T. a Pilnáček, M. (2019). **Rozdělení svobodou, Česká společnost po 30 letech.** dostupné na <https://www.irozhlas.cz/sites/default/files/documents/4cb643625998e931d8f0a9aa34bbb254.pdf>

The Economist, (2014). **What's gone wrong with democracy.** Dostupné na <https://www.economist.com/essay/2014/02/27/whats-gone-wrong-with-democracy>

Warren, M. (2018). **Trust and Democracy**, v The Oxford Handbook of Social and Political Trust. Oxford University Press.